

ВИСНОВОК

Комітету Верховної Ради України
з питань правової політики

щодо проекту Цивільного кодексу України та проекту Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо особливостей оновлення (рекодифікації) Цивільного кодексу України (реєстр. № 15150 від 09 квітня 2026 року, реєстр. № 15150-1 від 23 квітня 2026 року)

За дорученнями Голови Верховної Ради України від 09 квітня 2026 року та від 24 квітня 2006 року Комітет з питань правової політики розглянув на своєму засіданні проект Цивільного кодексу України (реєстр. № 15150 від 09 квітня 2026 року) (далі – проект Кодексу), поданий народним депутатом України Стефанчуком Р.О. та іншими народними депутатами України, та проект Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо особливостей оновлення (рекодифікації) Цивільного кодексу України (реєстр. № 15150-1 від 23 квітня 2026 року), поданий народним депутатом України Піпою Н.Р. (далі – проект Закону), та встановив таке.

Згідно з пояснювальною запискою до проекту Кодексу він розроблений з метою рекодифікації та системного оновлення приватного (цивільного) права України шляхом ухвалення нового Цивільного кодексу України як цілісного, внутрішньо узгодженого та ефективного кодифікованого акта.

Для досягнення мети пропонується комплексне оновлення інститутів приватного права у межах дев'яти книг нового Цивільного кодексу України. Крім того, пропонується внесення змін до 149 інших законодавчих актів України, зокрема: Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу законів про працю України, Кодексу цивільного захисту України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу України з процедур банкрутства, Лісового кодексу України, законів України: "Про нотаріат", "Про інформацію", "Про охорону прав на сорти рослин", "Про охорону прав на промислові зразки", "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", "Про наукову і науковотехнічну експертизу" тощо. Також пропонується визнати такими, що втратили чинність Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України "Про міжнародне приватне право" тощо.

Згідно з пояснювальною запискою до проекту Закону він розроблений з метою реалізації інструментів народовладдя при вдосконаленні Цивільного кодексу України через референдуми та інші форми безпосередньої демократії. Крім того, проектом Закону пропонується встановити запобіжники від ухвалення без належного обговорення з українським народом змін до цивільного законодавства, які можуть становити ризики для сталості системи цивільного права України, сформованої судової практики Верховного Суду та Великої палати Верховного Суду.

Проект Закону пропонує посилити механізми залучення громадськості та зацікавлених сторін у разі масштабного оновлення Цивільного кодексу України —

такого, як оновлення однієї або декількох книг Цивільного кодексу України, або викладення його в новій редакції. В таких випадках передбачається обов'язковість винесення змін до Цивільного кодексу України на всеукраїнський референдум. У випадку значного оновлення Цивільного кодексу України (якщо змінюється понад 10 статей), такі зміни підлягають винесенню на всенародне обговорення..

Розглядаючи проект Кодексу та проект Закону, Комітет з питань правової політики виходить з такого.

У Конституції України визначається, що Україна є демократична, соціальна, правова держава (стаття 1), права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3), органи державної влади, у тому числі й Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади в Україні, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 6, частина друга статті 19, стаття 75).

Так, права і свободи людини і громадянина, їх гарантії; основні обов'язки громадянина; визначаються виключно законами України, а Верховна Рада України – це єдиний орган законодавчої влади в Україні, одним із повноважень якого є прийняття законів (стаття 75, пункт 3 частини першої статті 85, пункти 1 частини першої статті 92 Конституції України).

При цьому звертаємо увагу на те, що проект Кодексу підготовлено на основі Концепції оновлення цивільного законодавства України, що була розроблена робочою групою, склад якої затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 року № 650. Зазначена Концепція визначила стратегічні напрями модернізації цивільного законодавства України. Подальша робота з безпосередньої підготовки проекту Кодексу здійснювалася робочою групою з рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України, склад якої затверджено розпорядженням Голови Верховної Ради України від 28 липня 2020 року № 260 (із змінами, внесеними розпорядженням Голови Верховної Ради України від 30 червня 2025 року № 1028).

У процесі підготовки проекту Кодексу було проведено громадське обговорення, у межах якого опрацьовано зауваження та пропозиції, подані представниками професійного середовища, громадянського суспільства та іншими заінтересованими особами. З метою забезпечення системності рекодифікації, уникнення паралельного (конкуруючого) регулювання та концентрації найбільш якісних напрацювань у єдиному кодифікованому акті, проект Кодексу також узгоджено з актуальними ключовими напрацюваннями законопроектів за реєстраційними №№ 14056 та 14057, що перебувають на стадії підготовки до другого читання, а також ураховано найкращі пропозиції, подані народними депутатами та громадськістю.

Проект Кодексу містить багато новел, зокрема: до джерел права віднесено звичай національний та національної меншини, локальний акт юридичної особи; у динаміці цивільних прав та обов'язків виокремлено їх зупинення та поновлення; впроваджено принцип заборони суперечливої поведінки; у склад збитків включено превентивні витрати; розширено особисті права фізичної особи та акцентовано увагу на основних особистих правах юридичних осіб; встановлено вичерпність організаційно-правових

форм юридичних осіб; введено до переліку обмежених речових прав нові їх види; підставою захисту прав чітко визначено також загрозу їх порушення; виокремлено зобов'язально-правові способи забезпечення виконання зобов'язань, а речові способи забезпечення перенесено до книги третьої «Речове право»; суттєво змінено підходи до розуміння відповідальності у цивільному праві; передбачено юридичний режим спільності майна подружжя; закріплено спадкування права на репарації, на цифрові речі; введено заповіт про розпорядження репродуктивним біологічним матеріалом й ін.

Особливістю проекту Кодексу є те, що у ньому застосовано багато нової термінології, яка потребуватиме періоду адаптації у практичному застосуванні (осідок, право очікування, посідання, цифрова приватність, цифровий образ, постмортальні особисті права, протиставність та інші) Так, «осідок» синонімується із двома термінами: з «місцем проживання» та «місцезнаходженням» і паралельно з ними вживається. Подібним прикладом також є питання про розрізнення або синонімізм понять «загальні приписи» і «засадничі приписи», «підвалини речових прав» і «засади речових прав».

Цілком погоджуючись із необхідністю оновлення Цивільного кодексу України та загалом схвалюючи осучаснення правового регулювання цивільних відносин, позитивними виглядають запропоновані пропозиції:

- у книзі першій "Загальна частина" щодо розширення і вдосконалення системи засад приватного права; включення до динаміки цивільних відносин їх зупинення та поновлення; вичерпності організаційно-юридичних форм юридичних осіб приватного права; вдосконалення інституту представництва тощо;

- у книзі другій "Право особисте" щодо визначення особистого права як невіддільного права, спрямованого на задоволення не лише фізичних і культурних, а й психічних, психологічних та інших нематеріальних потреб і правомірних інтересів особи; конкретизації змісту права фізичної особи на свободу природного існування; закріплення права на включення до таємниці кореспонденції електронних текстових і голосових повідомлень, зображень, аудіо- та відеоспілкування в месенджерах і соціальних мережах, під час використання цифрових сервісів тощо;

- у книзі третій "Право речове" щодо закріплення соціальної функції речових прав; добросусідства; чіткого переліку обмежених речових прав; визначено, що договір про невідчужуваність речі є нікчемним, якщо іншого не встановлено законом тощо;

- у книзі четвертій "Право інтелектуальної власності" щодо визначення статусу неоригінальних ШІ-генерованих об'єктів як права особливого роду (sui generis)); регулювання комерційних таємниць та найменувань; розширення переліку та змісту особистих прав автора; визнання прес-публікацій об'єктом суміжних прав тощо;

- у книзі п'ятій "Право зобов'язань" щодо посилення захисту слабшої сторони у зобов'язанні; уточнення видів зобов'язань; встановлення обов'язку сторін зобов'язання співпрацювати в обсязі, необхідному для виконання зобов'язання, діяти добросовісно та відповідно до чесної ділової практики; деталізації переддоговірних відносин; системного викладення питань цесії, переведення боргу, суброгації та суміжних конструкцій тощо;

- у книзі шостій "Право сімейне" щодо регулювання сімейних відносин лише у тій частині, в якій це допустимо і можливо з точки зору інтересів їх учасників та інтересів суспільства з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, непрацездатних членів сім'ї; визначення поняття «найкращі інтереси дитини»; врегулювання питань

договору про юридичні наслідки розірвання шлюбу (розподіл батьківської відповідальності, аліменти, поділ майна, утримання подружжя); запровадження інституту «батьківської відповідальності» тощо.

- у книзі сьомій "Право спадкове" щодо деталізації права заповідача на покладення на спадкоємця інших обов'язків, зокрема, його права визначити в заповіті особу опікуна (піклувальника) для своєї малолітньої, недієздатної (неповнолітньої, обмеженої у цивільній дієздатності) дитини, тощо яке враховуватиметься під час ухвалення органом опіки та піклування чи судом рішення про призначення опікуна (піклувальника); встановлення заповідального розпорядження щодо домашніх тварин; врегулювання управління спадщиною через договір тощо.

- у книзі восьмій "Право приватне міжнародне" щодо уніфікації підходів до визначення застосовного права, юрисдикції та визнання іноземних рішень; визначення спеціальних правил захисту слабшої сторони у зобов'язаннях (споживача, працівника); деталізації колізійних правил щодо речових прав на нерухомість і рухоме майно, а також окреме врегулювання прив'язки щодо цінних паперів, безготівкових коштів та віртуальних активів тощо.

- у книзі 9 "Публічність прав цивільних" щодо запровадження стандарту доступу до реєстрової інформації як передумови довіри до публічних даних за яким будь-яка особа має право ознайомлюватися з інформацією державних реєстрів тощо.

Експерти проекту міжнародної технічної допомоги "Програма підтримки інтеграції України до ЄС (UA2EU)", здійснивши попередній аналіз проекту Кодексу на предмет наявності положень, які стосуються міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції та права ЄС (ЄІ складової), вважають, що правовідносини, які плануються врегулювати, регулюються правом ЄС та Угодою про асоціацію з ЄС.

Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України, підтримуючи прийняття проекту Кодексу, висловило свої зауваження та пропозиції щодо його окремих положень.

Дослідницька служба Верховної Ради України, підтримуючи прийняття проекту Кодексу, надала свої зауваження, які сприятимуть покращенню якості його змісту. Загалом проект Кодексу відповідає Конституції України, висновкам Європейського суду з прав людини, сформованим у справах, що стосуються приватно-правових відносин.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини поінформував, що проект Кодексу підтримується за умови врахування наданих ним зауважень і пропозицій.

Міністерство юстиції України повідомило, що зважаючи на обсяг проекту Кодексу та наявність суттєвих відмінностей, його аналіз вимагає більш тривалого часу, а також необхідність отримання та узагальнення позицій усіх залучених органів влади, тому позицію Мін'юсту буде додатково надіслано після завершення всебічного опрацювання його положень.

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка підтримує практично всі запропоновані зміни і доповнення до всіх книг Цивільного кодексу України.

Кафедра цивільного права і процесу Львівського національного університету імені Івана Франка схвалила концептуальні положення проекту Кодексу та повідомила,

що конкретні зауваження і пропозиції будуть надані до другого читання проекту Кодексу.

Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України за результатами опрацювання проекту Закону звертає увагу, що викликає зауваження використаний у проекті суперечливий підхід до пропонованого механізму вирішення питання щодо «залучення громадськості/зацікавлених осіб у разі масштабного оновлення ЦК України» через застосування двох різних за своєю юридичною природою процедур – «всеукраїнського референдуму» та «всенародного обговорення».

ГНЕУ вважає, що практична реалізація положень проекту Закону у їх нинішньому вигляді може мати проблемний характер, зважаючи, що питання, які вирішуються народом України виключно шляхом безпосереднього волевиявлення, визначаються конституційними нормами. Зокрема, відповідно до ст. 73 Конституції України виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України. Крім того, всеукраїнським референдумом затверджується законопроект про внесення змін до розділів I, III, XIII Основного Закону України. Положень про вирішення виключно всеукраїнським референдумом питання про «оновлення однієї, декількох книг» Цивільного кодексу України, «або його викладення в новій редакції», або інших питань, крім вищеназаних, конституційні норми не містять.

Конституція України визначає також порядок призначення всеукраїнського референдуму. Відповідно до Основного закону України всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених Конституцією України. До повноважень парламенту Основним Законом держави віднесено призначення всеукраїнського референдуму лише з єдиного питання – про зміну території України (стаття 73, пункт 2 частини першої статті 85). Отже, найбільш вірогідним способом проведення всеукраїнського референдуму з наведеного питання, на думку ГНЕУ, може бути проголошений Президентом України всеукраїнський референдум за народною ініціативою (який може бути проведений з будь-яких питань державного і суспільного життя у порядку, визначеному Конституцією і законами України). Порядок реалізації народної ініціативи щодо проведення всеукраїнського референдуму передбачено частиною другою статті 72 Конституції України, згідно з якою такий референдум проголошується на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо його призначення зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області.

Члени Комітету звертають увагу, що основною метою Цивільного кодексу України є регулювання відносин між фізичними та юридичними особами, спрямованих на набуття, використання та захист прав власності, а також немайнових благ. Водночас пропоновані у проекті Закону новації стосуються інших питань, а саме питань регулювання законодавчої процедури, яка є предметом Регламенту Верховної Ради України, законів України «Про комітети Верховної Ради України», «Про правотворчу діяльність». До того ж Цивільний кодекс України не містить такого поняття як «головний комітет». Також проект Закону потребує редакційного доопрацювання.

Заслухавши інформацію підкомітету з цивільного та адміністративного законодавства, з'ясувавши позицію народних депутатів України – членів Комітету, запрошених на засідання осіб та всебічно обговоривши питання, члени Комітету вважають за можливе під час підготовки проекту Кодексу до другого читання застосувати положення частини першої статті 116 Регламенту Верховної Ради України щодо комплексного техніко-юридичного та редакційного доопрацювання проекту Кодексу й узгодження окремих його положень з іншими положеннями законодавства, і звернутись до Голови Верховної Ради України з пропозицією оголосити про це під час розгляду проекту Кодексу на пленарному засіданні.

Разом з тим, враховуючи, що на опрацюванні в Комітеті знаходяться проект закону про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої (реєстр. № 14056 від 21 вересня 2025 року), проект закону про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги другої (реєстр. № 14057 від 21 вересня 2025 року), проект Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) (реєстр. № 14394 від 22 січня 2026 року), проект Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) (реєстр. № 14394-1 від 06 лютого 2026 року), проект Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) (реєстр. № 14394-2 від 06 лютого 2026 року), члени Комітету вважають за доцільне рекомендувати Верховній Раді України зняти їх з розгляду.

Комітет на своєму засіданні 24 квітня 2026 року розглянув проект Цивільного кодексу України (реєстр. № 1510) на прийняв рішення рекомендувати Верховній Раді України включити його до порядку денного сесії та прийняти за основу з урахуванням пропозицій Комітету.

На момент проведення засідання Комітету 24 квітня 2026 року в Комітеті була відсутня інформація про реєстрацію у Верховній Раді України альтернативного проекту Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо особливостей оновлення (рекодифікації) Цивільного кодексу України (реєстр. № 15150-1).

З метою дотримання положень Регламенту Верховної Ради України щодо розгляду Верховною Радою альтернативних законопроектів (статті 110, 111 Регламенту) члени Комітету вважають за доцільне переглянути висновок Комітету щодо проекту Кодексу (реєстр. № 15150) від 24 квітня 2026 року відповідно до частини п'ятої статті 44 Закону України «Про комітети Верховної Ради України».

На підставі статей статті 44 Закону України «Про комітети Верховної Ради України», статей 48, 93, 95, 110, 111, 114 та 116 Регламенту Верховної Ради України, Комітет з питань правової політики вирішив:

1. Переглянути висновок Комітету від 24 квітня 2026 року (протокол № 217).
2. Рекомендувати Верховній Раді України включити до порядку денного п'ятнадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання проект Цивільного кодексу України (реєстр. № 15150 від 09 квітня 2026 року), поданий народним

депутатом України Стефанчуком Р.О. та іншими народними депутатами України, проект Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо особливостей оновлення (рекодифікації) Цивільного кодексу України (реєстр. № 15150-1 від 23 квітня 2026 року), поданий народним депутатом України Піпою Н.Р., та за результатами їх розгляду у першому читанні прийняти за основу проект Кодексу, продовживши наполовину строк подання поправок і пропозицій, а проект Закону за реєстр. № 15150-1 – відхилити.

3. Звернутися до Голови Верховної Ради України з пропозицією оголосити на пленарному засіданні під час розгляду цього проекту Кодексу, відповідно до частини першої статті 116 Регламенту Верховної Ради України, про необхідність внесення пропозицій і поправок щодо виправлень, уточнень, усунення помилок та/або суперечностей у тексті проекту Кодексу, інших структурних частин проекту Кодексу та/або інших законодавчих актів, що не були предметом розгляду в першому читанні та відповідають предмету його правового регулювання.

4. Рекомендувати Верховній Раді України зняти з розгляду:

проект Закону України про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої (реєстр. № 14056), поданий народним депутатом України Стефанчуком Р.О. та іншими народними депутатами України;

проект Закону України про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги другої (реєстр. № 14057), поданий народним депутатом України Стефанчуком Р.О. та іншими народними депутатами України;

проект Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) (реєстр. № 14394), поданий народним депутатом України Стефанчуком Р.О. та іншими народними депутатами України;

проект Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) (реєстр. № 14394-1), поданий народним депутатом України Ватрасом В.А. та іншими народними депутатами України;

проект Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) (реєстр. № 14394-2), поданий народним депутатом України Крейденком В.В.

5. Рекомендувати Верховній Раді України визнати такими, що втратили чинність:

Постанову Верховної Ради України "Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої" від 22 жовтня 2025 року № 4651-IX;

Постанову Верховної Ради України "Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги другої" від 05 листопада 2025 року № 4680-IX.

6. Доповідачем від Комітету з цього питання під час розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України визначити заступника Голови Комітету, голову підкомітету з цивільного та адміністративного законодавства К А П А В Р А І Р.

